

NAOB: På vei mot en nasjonalordbok for bokmålet: Nyordprosjektet ”2014 nyord i 2014”

Carina Nilstun

This article reports from the campaign ”2014 neologisms in 2014”, conducted by the editors of The Norwegian Academy’s Dictionary (NAOB), as a step towards publishing a national dictionary for the Norwegian variety bokmål. The Academy’s dictionary will be published on <naob.no> in 2017. The campaign aimed to involve our future users, inviting them to search for neologisms with us. In a weekly feature in a popular radio program throughout the whole 2014, a winner was announced, and by the end of the year, our goal was reached: 2014 neologisms were collected, lexicographically prepared and published.

1. Bakgrunn

I 2014 feiret Norge 200 årsjubileum for Grunnloven. Det var planlagt at to nasjonale ordboksverk skulle bli ferdige til jubileet: *Norsk ordbok 2014*, som beskriver det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet, og *NAOB*, som beskriver bokmål/riksmål.

Finansieringen strakk ikke til for bokmålets del, og publisering ble skjøvet til 2017. Fra og med 2015 har prosjektet imidlertid fått økt sin støtte fra staten betraktelig, og staben er nå noe mer enn doblet. Da forsinkelsen var et faktum, var det allikevel et ønske om å gjøre noe i jubileumsåret, nemlig å gi en forsmak på den digitale ordboken. Men hvordan? Et alfabetutsnitt? Et utvalg fra hver ordklasse? Slike løsninger ville vært enveiskommunikasjon, og en gjest på nettsiden ville ikke ha noen grunn til å komme tilbake før i 2017. Vi ville ha noe som kunne engasjere og være dynamisk – uten at det ble for mye av et sidespor for arbeidet frem mot 2017. Valget falt på nyord. Nyord engasjerer, og det er et område i vårt materiale som trengte et reelt løft.

Vårt prosjekt går ut på å revidere en diakron ordbok (Norsk Riksmålsordbok), og i første omgang er vårt format elektronisk. For en diakron papirordbok vil tidsrommet man beskriver nødtvungent være avgrenset

i begge ender. Våre rammer lar oss ha den bevegelige størrelsen ”dags dato” som endepunkt. Arbeidet med å fange opp neologismer er således viktig, og ved å engasjere publikum i dette fikk vi samtidig effektivisert sankingen. Vi lot oss inspirere av jubileumsåret da vi skulle sette oss et mål for antall nyord vi skulle samle inn og presentere, og dermed var prosjektets tittel klar: *2014 nyord i 2014*. Med nyord mener vi ikke bare nye *ord*, men også nye betydninger og nye uttrykk.

Kampanjen ble ført an av Helene Uri, kjent og respektert lingvist, forfatter og styremedlem i NAOB. Hver torsdag gjennom året, i en fast spalte med egen kjenning i NRK Radios populære formiddagssending Nitimen, snakket Helene om nyord og inviterte lytterne til å sende inn sine nyordsforslag. I hver sending ble et knippe finalister og én vinner fra forrige ukes bidrag presentert. Vinnerne ble hedret ved navns nevning, både på radio og på nettstedet. Samlingen av nyord vokste fra uke til uke, og vi passerte 2014 nyord oppunder jul. Per høsten 2015 er antallet rundt 2200.

2. Hva er et nyord?

En del av forslagene som ble sendt inn var intuitivt gode nyord. Noen kjente vi allerede, og noen hadde vi allerede registrert og bearbeidet i redaksjonen. Andre var helt nye for oss, men ble bekreftet som gode nyord ved søk i relevante tekstbaser.

Et eksempel på et godt nyord er *ureist*, særlig brukt i forbindelsen *ureist mat*. Utgangspunktet er *kortreist mat* (mat med kort vei fra produsent til forbruker). *Langreist mat* har oppstått som motsetning til *kortreist mat*, og til sist kommer ordet for mat som ikke har reist i det hele tatt, mat som er produsert (gjerne dyrket) akkurat der den skal spises (i kjøkkenhagen, i bakgården) – *ureist mat*. Dette er en morsom og kreativ orddannelse, og alle tre (*ureist*, *kortreist* og *langreist*) er kommet med i NAOB.

Vår involvering av publikum brakte også mange ord som definitivt ikke kunne passere. Hovedmengden av disse var private dannelser – enten ord som bare brukes blant en svært eng gruppe mennesker, som en familie eller en vennegjeng, eller rene ideer, uten noen som helst bruk å vise til. Noen oppfattet altså nyord rent bokstavelig – at ordene skulle være ubrukte, og at NAOBs nyordprosjekt dermed var en arena for å lansere egne ord. Noen

ønsket en bekreftelse fra oss på at ordet de hadde funnet på, burde bli en del av språket, noe som er en uvant tilnærming for oss som jobber med språk. Noen eksempler, med innsenders forklaring i parentes: *Julegavebadekar* (et babybadekar du oppbevarer opp-pakkede julegaver i), *kontrollfjerner* (da barna var små sa de kontrollfjerner til *fjernkontrollen*), *løke* (når man legger noe i flere lag. ”Skal jeg finne flere steder å henge opp håndklærne, eller skal jeg bare løke dem over stolen?”), *mammapedia* (når mine voksne barn ringer for å spørre meg om ting (mamma kan det meste hos oss)), *varmiator* (bedre enn *radiator* som ikke gir noen hint om hva ordet beskriver).

En annen gruppe ord vi unngår, er ord man kjenner som nyord, men som ved nærmere undersøkelser overveiende gir metablegg. Dette er nærmere tematisert hos Jansson (2016). Et eksempel er *banansvenske*, som oppstod i 2011 med utgangspunkt i svensk ungdom som kommer til Norge og jobber med å skrelle bananer på fabrikken Banos. Beleggene er av typen ”nyordet *banansvenske* har ambassadøren fått med seg, men hun liker det ikke” og ”en T-skjorte med nyordet *banansvenske* på brystet”.

2.1. Kriterier

Noen ord er altså enkle å rubrisere som enten nyord eller ikke nyord, men i de fleste tilfeller trenger man noen faste kriterier å gå etter. Et ord som brukes for første gang, anses ikke som et nyord. Der og da er bruk av et ord som ikke tidligere har vært brukt, en adhocdannelse, eventuelt et adhoclån, og dets videre status avhenger av i hvilken grad bruken gjentas.

Tid er naturligvis viktig når man skal definere hva som er et nyord. Vi har ikke satt noen skarp grense, men opererer grovt sett innenfor de siste 15–20 år. Også rom/domene er relevant. Vi snakker om nyord i *allmennspråket*. Ord som i lengre tid har vært brukt i bestemte miljøer, især fagmiljøer, som så går over til allmennspråket, kan hos oss regnes som et nyord. Vi er da over på *frekvens*, et annet viktig kriterium. Det skal en viss bruk til, før noe kan sies å være et nyord. Frekvens skiller nyordene fra adhocordene. I en pragmatisk vurdering med disse aksene til veiledning foregår vurderingen av hva som gjelder som nyord hos oss.

Tid og frekvens står som hovedkriterier når man snakker om nyord, og mange avgrenser nok tiden strengere enn det vi har gjort i vårt prosjekt. Vårt *perspektiv* har ikke vært verken ordene i seg selv eller tiden, slik det for ek-

sempel er når Språkrådet kårer årets nyord¹. Hos oss har leksikografi-perspektivet på det nye vært overordnet: Vi har jaktet ord av nyere dato som ikke allerede er leksikografisk beskrevet, og omsatt dem til leksikografi. Ord som allerede er beskrevet i ordbøkene *Bokmålsordboka* (2005), *Norsk ord-bok med 1000 illustrasjoner* (2008) eller *Norsk Ordbok* (1966–2015), gjelder ikke som nyord hos oss. Dette ga også mening for delpubliseringen: Både form og innhold er nytt – det man finner på <naob.no> frem mot lanseringen i 2017, skal man ikke finne andre steder.

En del av ordene i nyordsamlingen oppfattes ikke som nye. Dette forkla-res blant annet med at vi baserer oss på det skriftlige. Noen ord har tidligere levd bare i det muntlige, i periferien av allmennspråket eller med mer spredt og tilfeldig bruk, for eksempel *jentelus/guttelus*, *innestemme/utestemme*. Dette er ord som vi alle kjenner, og som har levd lenge i det muntlige. De er sparsommelig belagt i skrift, og har ikke funnet veien inn i noen ordbok før nå. Ordtypen nevnt over finner man helst i skjønnlitteratur som beskriver barns verden.

jentelus substantiv

BØYNING en

BETYDNING OG BRUK

SPØKEFULLT fiktiv lus hos jenter som gjør at gutter holder seg unna dem, særlig virksom i barneskolealder | jf. [guttelus](#)

SITAT

- *hun stilte seg omtrent oppå meg. Jeg kunne nesten kjenne jentelusa hoppe over og lande på T-trøya mi* (Marit Nicolaysen *Svein og rotta i Syden* 48)

Publikasjon: [Det Norske Akademis Store Ordbok](#)

[Send en kommentar til denne artikkelen.](#)

Ordene *brytterygg* og *dynegrøt* kan nok også være en god del eldre enn det de skriftlige beleggene tilsier.

Ordet *bygulv* har opprinnelig vært brukt innen domenet arkitektur/byplanlegging, med samme billedbruk som *byrom*. Første belegg er i en kronikk forfattet av en landskapsarkitekt i 1990. Gradvis har bruken økt, og ordet har beveget seg over i allmennspråket. Kriteriene tid, frekvens og do-

¹ <www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Prisar_og_karingar/Arets-ord/>.

mene (allmennspråk) er da tilfredsstilt. Siste kontrollpost blir om ordet tidligere er beskrevet i en allmennordbok.

bygulv substantiv

BØYNING et

BETYDNING OG BRUK

[dekke](#) som kler bakken i [byrommet](#)

SITATER

- *broleggingen med Iddefjordgranitt i første halvdel av dette århundret skapte utsøkte bygulv (Aftenposten Aften 03.01.1994/18)*
- *gamle og slitne asfalttepper erstattes med presis og renskåren granitt som skikkelig bygulv (Morgenbladet 22.04.2005/20)*

Publikasjon: [Det Norske Akademi Store Ordbok](#)

[Send en kommentar til denne artikkelen.](#)

2.2. Konkurransévinnere

Hva ble så ansett som verdige vinnere? Dette var en subjektiv vurdering, fristilt fra kriterier om for eksempel frekvens. Dels fulgte vi årets begivenheter. Verbet *palle* og substantivet *skrell* kom i forbindelse med OL i Sotsji, mens *dekkhotell* var vinnerordet når tiden var inne for å skifte fra sommerdekk til vinterdekk på bilen. Vi forsøkte også å ha god variasjon – ulike ordklasser, ulike orddanningsmåter. Gode, morsomme, positive, nyttige ord ble løftet frem – det skulle jo også lages god radio av dette.

3. Presentasjon

Nyordbasen er avgrenset, og en bruker vet ikke hva som befinner seg der. Bruken vil være av mer utforskende art enn bruken av en allmennordbok, hvor man oppsøker verket med et konkret ord i tankene. Et søkefelt alene er derfor ikke fyllestgjørende som atkomst til dette stoffet, en alfabetisk liste må til for å gi uttømmende tilgang. I tillegg er nyordstoffet godt egnet til å grupperes ut fra en rekke kryssende trekk. Nettstedet byr derfor på siden *Utforsk nyordene*. Det er satt opp en rekke akser, og hvert nyord kan ak-

sesseres ad flere veier, for eksempel orddanningsmåte, stil og fagområde. Vi skal se nærmere på et utvalg av disse aksene.

3.1. Utforsk nyordene

Kategorien Dagligliv har mange underkategorier, som adferd, klær, skole, barn (barns liv), lek og spill, innredning, mat, språk og lesing, utdanning og utstyr. Her følger noen eksempler fra et utvalg av disse:

Adferd: *alfahunn, ammepoliti, avstikk, curlingforeldre, dobbeltkommunisere*

Klær: *baggy, buff, kompesjonstights, manneveske, mesh, shoppestopp, skalljakke*

Mat: *cupcake, dobbeltdippe, feriemage, fredagstaco, kjøkkenøy, ortoreksi, pizzastein, pod, signaturrett, slow-food, sous vide, veggis*

Utstyr: *bålpanne, bæresjal, gorillaglass, gruski, hentesett, joggevogn, pulsbelte, tarp*

Assosiasjonene er forholdsvis vide, slik at *feriemage* sorterer under mat, og *shoppestopp* under klær. Disse kategoriene knyttes til det enkelte ord i tagger som ikke vises. Hvert ord kan ha mange tagger, både fra kryssende kategorier og innen samme kategori. *Shoppestopp* har således tre fag/domene-tags, *shopping, klær, privatøkonomi*.

Fra *Utforsk nyordene* kan man dykke ned i andre inndelinger, for eksempel ordets alder sett i forhold til referansens alder. Mange nyord kommer som følge av teknologisk eller samfunnsmessig utvikling. Ikke bare ordet, men også fenomenet er da nytt (*nettbrett, fedrekvote*). I andre tilfeller er fenomenet eller gjenstanden allerede benevnt, det nye ordet tar over for det gamle, eller brukes parallelt med det, kanskje med en annen valør (f.eks. *miljøbod* for *søppelbod*, *spisse* (*organisasjonen*) for *nedbemannen*). Den tredje gruppen her er fenomener som er gamle og velkjente, men som man tidligere ikke har hatt eget ord for. Et eksempel er *monobryn*, som vi tidligere beskrev ikke-leksikalisert med to ord, sammenvokste øyenbryn.

I kategorien *Ordklasse* er det som forventet stor overvekt av substantiver, faktisk nesten 90 % av det totale antall. Tre andre ordklasser skal vi se litt nærmere på: suffiks, sammensetningsledd og konjunksjon².

Vi har ett suffiks blant nyordene, *-ish*, lånt fra engelsk. Bruken er velkjent – især muntlig, men det er også godt med skriftlige belegg. Dette suffikset er svært produktivt, og man ser og hører det i stadig nye avledninger. Det har to betydninger, den første angir at noe ligner eller minner om noe annet, synonymt med *-aktig*, den andre modifierer et tall (tid eller alder), og har betydningen ‘omtrent, cirka’. Ordbokartikkelen har sitater med *Edit Piaf-ish*, *professor-ish* og *tegneserie-ish* for betydning 1 og *han var 20-ish* for betydning 2. Siden vi dokumenterer snarere enn normerer, er en anseelig mengde av nyordene engelske lån.

Sammensetningsledd er egen ordklasse i NAOB. Blant nyordene har vi ni sammensetningsledd. Et av dem er *monster*, brukt som førsteledd med betydning '(svært) stor; gigantisk', for eksempel *monstermast*, *monsterhit*.

Vi har også to nye konjunksjoner. De er (ikke overraskende) ikke nye ord, men nye betydninger. De to er slash og skråstrek, og brukes som følger:

en skrekk slash komediefilm (Fanaposten 31.01.2014/14)

traileren til "Rosemary's Baby" ble lansert på nettet i forrige uke, så seerne kan begynne å glede skråstrek grue seg i god tid før TV-premierer (Dagsavisen 22.04.2014/23)

Den siste kategorien i *Utforsk nyordene* som skal nevnes her, er *Forfatter-skap*. Nyordene skal altså ledsages av skriftlig belegg. Flesteparten av beleggene er fra aviser og tidsskrifter, men noe er fra skjønnlitteratur og sakprosa. Mot slutten av 2014 hadde sitatmengden fra skjønnlitteratur og sakprosa blitt såpass omfattende, at tiden var inne til å opprette denne kategorien. Her finner man blant andre kjente norske forfattere som Karl Ove Knausgård, Tove Nilsen, Vigdis Hjorth, Jo Nesbø og tegneserieskaperen Frode Øverli. Koblingen til vårt grunnlag, Norsk Riksmålsordbok, er da tydelig. Riksmålsord-

² Suffiks og sammensetningsledd inngår ikke som ordklasser i tradisjonelle ordklasseinndelinger. I leksikografiens praktiske verden hvor ordartiklene så langt det lar seg gjøre, skal gis ordklassetilhørighet, forekommer det at man går utover den tradisjonelle ordklassemengden. I NAOB er sammensetningsledd, suffiks (og prefiks) ordklasser.

boken er en litterær ordbok – i den betydning at den baserer seg på det skriftlige (til forskjell fra det muntlige), og forbindes nok særlig med skjønnlitteraturen.

4. Veien videre

I løpet 2014-kampanjen dannet det seg en gruppe ivrige bidragsytere som sendte inn regelmessig og bidro svært godt i innsamlingen. Vi annonserte derfor underveis at vi ved årets slutt ville trekke frem de fem skarpeste nyordjegerne – det vil si de fem som hadde fått flest av sine forslag med i ordboken. Det ble fire kvinner og én mann, og vi inviterte dem til en markering av kampanjens avslutning, hvor vi også var så heldige å få med oss kulturminister Thorhild Widvey. Disse ivrige nyordjegerne og flere med dem fortsetter å sende inn sine forslag også i 2015, slik at det fortsatt publiseres nyord på <naob.no>, og fortsatt kåres vinnerord med ujevne mellomrom frem mot den fulle publiseringen. De seneste vinnerordene er *snikskryte*, *pappakropp*, *taleleif/trykkleif* og *vennebenk*.

Som en ytterligere smakebit på hva som kommer i 2017, rommer nettsiden nå også spalten Ord fra kjelleren. Med utgangspunkt i gamle norske spenningsføljetonger, nærmere bestemt dem som ble publisert på avissidenes ”kjeller”, relanserer vi ord som har forsvunnet fra dagligtalen. Ukens ord presenteres med tilhørende NAOB-artikkel, relevant språklig og kulturell kontekst, samt en faksimile av føljetongepisoden som det aktuelle ordet er hentet fra. Vi aktiviserer brukerne ved å oppfordre dem til å bidra med sitater fra Nasjonalbibliotekets enorme digitale arkiv. Dette viser da den andre enden av NAOB, de gamle ordene, ordene som er havnet ”i kjelleren”.

NAOB er nå å finne på Facebook og Twitter, hvor nye kjellerord og nye nyord annonseres. Dere er velkommen til å følge oss på sosiale medier og til å besøke <naob.no>. Nyordforslag sendes inn via skjemaet på nettstedet.

5. Avsluttende ord

Prosjektet *2014 nyord i 2014* har krevd en god del ressurser i redaksjonen, samtidig ser vi mange gevinster:

- Vi har måttet jobbe med selve publiseringen, og fått testet ut publiseringsplattformen.

- Vi har gitt ordboken et viktig og nødvendig løft i den nyere enden av tidsrommet den dokumenterer.
- Vi har forhåpentlig fått til en viss profilendring: fra den ”tilbakeskuende” Riksmålsordboken til en ordbok som er dynamisk og moderne, både i format og innhold.
- NAOB har fått publisitet og blitt mer synlig.
- Vi har fått erfaring i å ha kontakt med publikum. Vi tror interaksjon mellom redaksjon og brukere blir viktig for ordbøker i fremtiden.

Litteratur

Ordbøker

Bokmålsordboka (2005): Boye Wangensteen (red.). 3. utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Norsk ordbok med 1000 illustrasjoner (2008): Tor Guttu (red.). 2. utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet 1-12 (1966–2015). Oslo: Det Norske Samlaget.

Annen litteratur

Jansson, Håkan (2016): *Från ”tandborstord” til ”memilord” – om nyord och deras belägg*. I: Asgerd Gudiksen & Henrik Hovmark (red.): *Nordiske Studier i Leksikografi 13. Rapport fra 13. Konference om Leksikografi i Norden København 19.–22. maj 2015*. København: Nordisk Forening for Leksikografi, dette bind.

Carina Nilstun
leksikograf, MA
Kunnskapsforlaget
Gullhaug torg 1
Postboks 4432 Nydalen
NO-0403 Oslo
carina.nilstun@kunnskapsforlaget.no